

АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ШИРОКОЗНАЧНОЇ ЛЕКСИКИ В РОЗМОВНОМУ, ГАЗЕТНО-ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ І НАУКОВОМУ СТИЛЯХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Білецька І. О., докт. пед. наук, професор,
завідувач кафедри теорії та практики іноземних мов
Аширова Тілла, студентка III курсу факультету іноземних мов
УДПУ імені Павла Тичини

У статті аналізуються особливості функціонування широкозначної лексики в розмовному, газетно-публіцистичному і науковому стилях. Визначено наступні ознаки такої лексики: дифузія семантики, узагальненість сигніфікованого значення; реалізація значення тільки в контексті; широка синтаксична сполучуваність; висока частотність вживання; широке вживання у складі службових словосполучень; поліреферентна співвіднесеність у синтагматиці.

Ключові слова: широкозначність, лексика, розмовне мовлення, газетно-публіцистичний стиль, науковий стиль.

The peculiarities of the polysemantic vocabulary functioning in colloquial, publicistic and scientific styles have been analyzed in the article. The following characteristics of such vocabulary have been defined: diffusion of semantics, generalization of the sigmatized value; realizing the meaning only in the context; broad syntactic compatibility; high frequency of use; widespread use of service phrases; polyreferent correlation in syntagmatics.

Key words: polysemy, lexics, colloquial speech, publicistic style, scientific style.

Явище широкозначності або еврисемії завжди привертало увагу лінгвістів. Тут досить згадати виконані в цьому напрямі роботи таких лінгвістів, як Н. Амосова, В. Плоткін, Л. Гросул та ін.

Успішне вивчення широкозначності вимагає визначення місця цього лексико-семантичного явища в мовній системі, що, у свою чергу, неможливо без цілісного, системного підходу до широкозначних слів, без подолання фрагментарності в їх описі, що виявляється в двох планах. За визначенням Е. Меднікової, словами широкої семантики називаються такі, які співвідносяться з поняттями, що відображають об'єктивну дійсність у максимально узагальненому вигляді (максимально узагальнене лексичне значення), а також ті, в семантичну структуру яких входять разом з іншими лексико-семантичними одиницям з широкою понятійною основою [10, с. 13].

Категорія слів широкої семантики, як і інші лінгвістичні явища, не однорідна – вона характеризується ступенем ознаки. В даному випадку це означає, що ступінь лексичної абстракції в них досягає різного рівня. Таких слів в англійській мові, як і в інших мовах, небагато, але вони грають вельми істотну роль у функціонуванні мови. Основна відмінність цих слів від звичайних багатозначних слів полягає в тому, що широке значення «залишається основою будь-якого спеціалізованого свого варіанту» [1, с. 103]; при цьому в кожній мовній ситуації реалізується пряме, а не переносне значення. Вживання ж багатозначного слова «виключає всі його лексичні значення, окрім одного, що діє в даний момент» [2, с. 127].

Н. Кудрявцева пише про те, що, по-перше, широке значення слова іноді розчленовують на декілька семантичних сегментів, які потім досліджують окремо. Таке трактування типове для багатозначних слів, які в одному з своїх значень відносяться, наприклад, до живих істот, а в іншому – до неживих. Фрагментарність властива семантичній структурі багатозначних слів за визначенням: адже саме поняття багатозначності припускає входження в цю структуру багатьох значень, її неможливість зведення до єдиного значення [8, с. 85]. Як відомо, багатозначність виникає, головним чином, в результаті метафоричної і метонімічної деривативи від первинного значення; окремі компоненти значення випадають з семантичної структури

багатозначного слова, унаслідок чого семантичні зв'язки між значеннями, що збереглися, відходять на задній план, іноді зовсім зникають.

В той же час Т. Жукова зазначає, що широкозначності властиве закріплення в сигніфікативі мінімальної кількості ознак, про що свідчить неможливість їх розкладання на диференціальні ознаки в звичайному сенсі [7, с. 91]. Саме цей факт створює необхідні умови для співвідношення даного мінімуму ознак з широким колом денотантів і збереження у всіх чисельних і різноманітних вживаннях одного, хоч і дуже узагальненого значення. А. Степанова і Л. Кістанова стверджують, що систематична реалізація такої інваріантної інформації дає можливість протиставити широкозначність багатозначності, яка, розвиваючись за рахунок метафоричної і метонімічної деривати від первинного значення, розпадаючись на окремі семантичні сегменти, не зводиться до єдиного значення. Широкозначність зберігає семантичний інваріант в різних вживаннях [8, с. 87; 12, с. 52].

Ще одну характеристику широкозначності, що виявляється на синтаксичному рівні, називає А. Кузякін, що проводив глибокі дослідження широкозначних слів. На його думку, широкозначність завжди супроводжується широтою дистрибутивного діапазону слова, яка може охопити істотно різні синтаксичні моделі. Так, в англійського широкозначного дієслова *get* трьома синтаксичним моделям – з прямим доповненням (*get a book*), з предикативним членом (*get rich*), з обставиною місця (*get home*) приписують три різних значення: «отримувати», «ставати», «досягати» [9, с. 104]. Безумовно, в контексті даного вислову широке значення завжди звужується, конкретизується, і, як справедливо відзначає Н. Амосова, широкозначному слову властиво лише одне значення, а не багато різних [1, с. 103].

На думку І. Лотової, варіативність широкого значення може виходити за рамки лексичної повнозначності, коли широкозначні слова виступають у службових функціях, зокрема, як зв'язкові і допоміжні дієслова. На цій

підставі широкозначність трактується як семантичне спустошення. В цьому випадку слова характеризуються лише морфологічними ознаками якого-небудь класу. Лексична широкозначність у цих випадках створює умови для вживання даних слів як допоміжних службових слів: наприклад, *one* – як іменниковий, *do* – як дієслівний заміник: *Give me the blue one; You run faster than I do*. Таким чином, тут на перший план виходить граматичне, а не логічне значення цих слів.

Отже, цілісна семантична структура широкозначних слів не проявляє фрагментарності, яка властива багатозначності, але може варіювати мовну природу свого значення від лексичного до граматичного.

Будучи обумовленою типологічною характеристикою мовної системи, широкозначність виявляється такою лексико-семантичною категорією, яка найтіснішим чином пов'язана з граматичною будовою [12, с. 50].

Це виявляється не тільки в інтенсивному використанні широкозначних слів як синтаксичних і морфологічних показників, але і в самій природі їх семантики. Широке значення дуже схоже на значення, властиві граматичним категоріям і розрядам слів. Проте, як справедливо зазначає Р. Давидова, лексико-семантичною категорією широкозначність стає лише тоді, коли вона охоплює слова великих частин мови, перш за все дієслова та іменники. Широкозначних дієслів більше, і вони об'єднуються в мікросистеми, що формують значення своїх елементів [5, с. 155].

Ще однією відмінною особливістю слів широкої семантики є їх тісний зв'язок з контекстом, причому зв'язок цей може носити різний характер. Р. Миколаївська досліджує особливості функціонування слова широкої семантики *thing* і відзначає, що при реалізації широких варіантів значень цього іменника предмет відзиву може розкриватися шляхом встановлення семантичних зв'язків з іншими лексичними одиницями тієї ж пропозиції, що мають конкретніші лексичні значення [11, с. 48]:

She laughed at all silly normal things of life: shaving, bathing, dressing, toast burning (A. Hailey).

Умова ця, проте, не є обов'язковою, оскільки у ряді випадків варіант значення відновлюється з широкого контексту або ситуації.

Things are never as bad as they seem (E. Hemingway).

Іменник широкої семантики *thing* володіє лише сигніфікативним речовим значенням і здатністю включати в свій смисловий об'єм будь-яке лексичне значення будь-якого іншого іменника. З цієї ж причини в кожному вживанні воно або реалізує пряме значення, коли співвідноситься з певним денотатом, або, якщо воно позбавлене наочної співвіднесеності, десемантизується і реалізує в граматичному значенні іменника [10, с. 12-13].

Вживання іменника *thing* з метою узагальненого вираження різних понять можна охарактеризувати як явище лексико-семантичного рівня, в якому виявляється специфіка лексичного значення цього слова. Широта об'єму поняття, що виражається словом, пов'язана з певною лексичною «спустошеністю», «беззмістовністю» мовного знаку, що і дає йому можливість виступати як гранично узагальнений представник даного граматичного класу слів. Це стосується не тільки іменника *thing*, але і всіх широкозначних слів – іменників і дієслів. Наприклад, дієслово *to make* несе в собі максимально узагальнене значення дії. На семантичній структурі цього дієслова ми зупинимося докладніше нижче, тому що воно відрізняється дуже високою частотністю вживання і створює іноземцям певні складнощі в розумінні його значень, а також активному вживанні в процесі продукування мови англійською мовою.

Оскільки наше дослідження базується на методиці порівняльного аналізу, подивимося, які ж чинники обумовлюють вживання широкозначної лексики в досліджуваних нами стилях англійської мови.

Як відзначає К. Горшкова, «ситуативна обумовленість, семантична компресія, узагальненість широкозначної номінації, тобто мінімальний ступінь індивідуалізації ознак, що виділяються при позначенні, сприяє

високій частотності вживання даного розряду слів в розмовній мові» [4, с. 49].

В основі широкозначної номінації лежить інформованість співрозмовника про предмет мови. Широкозначній номінації властива семантична компресія, при якій змістовніша номінація замінюється узагальненою широкозначною номінацією, зміст якої стає зрозумілим співрозмовнику з ситуації.

В. Гак відзначає, що широкозначні номінації залежно від об'єкту, що позначається, можуть бути елементними і подієвими [3, с. 36].

Елементна номінація позначає елемент дійсності: предмет, процес, відношення, будь-який реальний або мислимий об'єкт:

«And she's actually begun knit little things – reins and baby blankets for fairs and hospitals. And she's so interested and so glad to think she can do it!» (Porter).

Подієва номінація як номінанта має ситуацію (мікро-, або макроситуацію), тобто подія, факт, об'єднуючий ряд елементів. При подієвій номінації широкозначна лексема заміщує пропозитивну номінацію (*matter, fact, cause, reason, thing, event*):

I see perfectly what you are driving at, Monsieur Poirot. You think, to put it vulgarly, that I stole my friend's young man. Looking at the matter sentimentally – that is possibly true (Christie).

Здатність широкозначних лексем мати як номінанту не тільки окремі елементи дійсності, але також і ситуацію, заміна одиниць будь-якої протяжності свідчить про необмежену замісну потенцію широкозначних лексем, їх здатність співвідноситися практично з будь-яким референтом, що робить їх ефективним засобом текстового зв'язку, як в діалозі, так і монологі.

За зовнішньою формою розрізняються наступні характерні типи широкозначної номінації в розмовній мові:

1) еквівалентна номінація – заміщення одного елементу ситуації широкозначною лексемою – *the broom-the thing*;

2) розгорнена номінація – заміщення одного елементу ситуації широкозначною лексемою з детермінантом – *gloves-god-dam things*;

3) згорнута номінація – заміщення групи елементів ситуації широкозначною лексемою – *little presents-things*.

Широкозначні слова, будучи стилістично нейтральними, не маючи самі по собі експресивно-емоційного і функціонально-стилістичного компонентів значення, сприяють, проте, виразу комунікативної інтенції що говорить, поєднуючись з різними атрибутивними (у разі широкозначного іменника) або адвербіальними (дієслово) модифікаторами.

До числа слів широкої семантики входять іменники *stuff, matter, point, thing* і дієслова *go, do, get, set, be, have, take, to make*. В основному це слова з простою морфологічною структурою, що увібрали в себе більше різноманітних ознак, ніж слова з ускладненою морфологічною структурою [3, с. 41].

Багато що зі сказаного вище про причини вживання широкозначної лексики в розмовному мовленні правомірно і щодо таких монологічних у своїй основі видів тексту, як газетний і науковий.

Наприклад, у газетному тексті широкозначні слова виконують різні функції – утворюють своєрідні інформаційні лакуни, оскільки самі по собі вони інформації не несуть. Їх функція полягає в здійсненні прогнозування подальшої інформації:

а) усередині пропозиції;

б) усередині надфразової єдності [6, с. 10].

Все, що було сказане про іменники широкої семантики, може бути віднесено і до широкозначних дієслів. Значення даних дієслів цілком залежить від їх право- і лівобічної валентності. Як наголошується в лінгвістичних роботах, через багатство своєї право- і лівобічної валентності, широкозначні дієслова виділяються серед інших англійських дієслів [2; 3; 8]:

1. *What we must not do is promise to eject the invader and then desert them at some later date* (Daily Mirror, May 3, 2015).

2. *... it would be wrong to give Argentina the impression that any sudden Anschluss would go unopposed* (Times, April 1, 2015).

По-друге, широкозначні дієслова у всіх стилях сприяють швидкості та легкості передачі інформації. Це важливо і для розмовного мовлення, і газети, і наукового стилю, оскільки одна з найбільш помітних перешкод при передачі та сприйнятті інформації мовними засобами – перевантаження повідомлення незнайомими сигналами.

Таким чином, можна виділити наступні загальні ознаки широкозначної лексики: дифузія семантики широкозначних лексем, узагальненість їх сигніфікованого значення; реалізація значення тільки в контексті; широка синтаксична сполучуваність; висока частотність вживання; широке вживання у складі службових словосполучень; поліреферентна співвіднесеність у синтагматиці. Всі ці ознаки дозволяють широко використовувати дані одиниці в розмовному, газетно-публіцистичному і науковому стилях.

Список використаних джерел

1. Амосова Н. Н. К вопросу о лексическом значении слова. Вестник ЛГУ. Вып. 1. 1987. № 2. С. 103–104.

2. Амосова Н. Н. О некоторых типовых конструкциях в английском языке. Вестник ЛГУ. Вып. 2. 1989. № 8. 127 с.

3. Гак В. Г. К типологии лингвистических номинаций // Языковая номинация: Общие вопросы. М.: Наука, 1987. С. 35–44.

4. Горшкова К. А. Іменник широкої семантики thing у сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Одеса, 1993. 115 с.

5. Давыдова Г. Б. Функциональный анализ конструкций с широкозначными словами в современном английском языке. Вопросы системной организации речи. М., 1987. С. 154–158.
6. Димова С. Н. О полифункциональности слова с широким значением (на материале английского существительного way): автореф. дис. ... канд. филол. наук. М., 2013. 22 с.
7. Жукова Т. В. К вопросу об определении в парадигматическом аспекте слов с наиболее общими лексическими значениями. Вопросы языкознания. 1987. № 2. С. 89–92.
8. Кудрявцева Н. П. К типологической характеристике широкозначной номинации в английской разговорной речи. Теория и практика лингвистического описания разговорной речи. Горький, 1997. С. 83–88.
9. Кузнец М. Д., Скребнев Ю. М. Стилистика английского языка. Л., 1990. 215 с.
10. Медникова Э. М. Семантика слова. Новые аспекты. Формальные и семантические аспекты слова. Калинин, 2015. С. 10–17.
11. Николаевская Р. Р. О функционировании существительного широкой семантики в современном английском языке. Иностранные языки в школе. 1991. № 6. С. 46–52.
12. Степанова А. Н., Кистанова Л. Ф. Широкозначные слова в функциональном аспекте (на материале французского языка). Романские языки: семантика, прагматика, социолингвистика. М., 2000. С. 49–58.